

LUSKA (97) sb f

sg N łuska (22). ◇ G łuski (16). ◇ D łusce (1). ◇ A łuskę (30). ◇ I łuską (1). ◇ pl N łuski (13). ◇ G łusk (3). ◇ A łuski (8). ◇ I łuskami (3); -ami (2), -(a)mi (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XIX w.

1. zool. Rodzaj twardej skóry zbudowanej z płaskich płytek o różnorodnej strukturze i pochodzeniu, pokrywających powierzchnię (lub część powierzchni) ciała różnych zwierząt i spełniających rolę ochronną; *squamula* Murm, *Mymer*¹ *BartBydg*, *Mącz*, *Calep*, Cn; *squamula* Murm, Cn; *crusta* *Mącz*, Cn; *testa* *Mymer*²; *cataphractum* Cn (63) : Murm 89, 90; *Mymer*¹ 37v; *Mymer*² 19; *BartBydg* 149; KArp iest riba rzeczna y łtawowa: Nawięthszy na łzeć piędzi/ na nim łuska iest wielka okrągła/ łzara y żołtha też *FalZioł* IV 41a; Pożytki iego [*karpia*]. Z grźbietha pacierze/ á z łuski przełbicze: z kljem na bywełnę [!] ładzą y przełzywaią *FalZioł* IV 41a; Lłpień: ktori theż łie rodzi w tych wodach iako y Płtrąg/ iedno iże ielth inakłzy/ bo nie ma na łobie łuski/ iest goły *FalZioł* IV 45a, IV 34d, 35b, 41c, 42a, 44b (18); *GlabGad* E7v, I [3 r.]; Miedzy rybámi káždą iedzie ktora łuskę ma/ ktore łuski nie máią nie iedzie [*Vulg Lev* 11/10]. *BielKron* 36v; [*na wyspach indyjskich*] łą rozmáite źwierzęta/ iáko Włłoniowie / Wielbładowie/ Konie z człowieczemi głowámi/ Centaury/ wężowie z złotemi łuskámi/ y innych bestiy rozmáitych wiele. *BielKron* 268v, 270, 465; *Desquamo*, *Oczesuyę łuskę/ łpráwuyę* ryby. *Mącz* 411b; *Obtorpuere squamae*, *Luski ná rybie okrzepnęły*. *Mącz* 459a, 69c [2 r.], 69d, 112d, 411b [2 r.]; *Małżów z łuskámi nátluc* day A tych gđzie trzeba przykłáday *SienLek* 132v, 6v, 8v; *BudBib Lev* 11/9, 10, 11; *Calep* 313a, 742b, 1002a; *Náturá włzytkorodno* [!] źwierzętom łierść dáłá/ Płakom piorá/ á rybom łuski łprzypráwiáłá. *KmitaSpit* C4.

łuska na czym (2): *Mącz* 69c; *Squamae* – łuska na ribie albo na wężu. *Calep* 1002a.

W porównaniach (7):

Jako comparatum (3): *FalZioł* IV 42d, 43a; *Luski iego* [*wieloryba*] łą iáko tarcze namocnieyłze/ łpoione bárzo mocnie [*corpus illius quasi scuta fusilia compactum squamis se prementibus*]. *BibRadz Iob* 41/6.

Jako comparandum (4): *LVłka w vrinie*: iest rzecz z ciała wychodząca podobna ku łusce ribiey *FalZioł* V 11, V [2v]; *Bryon*, *Pleśń/ álbo/ mech/ ná łtárych dębiech* gdy yákoby łuski białe ná łkórze łie vkázuyą. *Mącz* 27b, 411b; *Calep* 1002a.

W charakterystycznych połączeniach: łuska rybia (2), wężowa; (nie)mieć łuskę (-i) (na sobie) (27); łuskę oczesować, sprzyprawiać, skrobać; łuska biała (6), cienka, czarna, czerwona, drobna (2), gładka, łszcząca, mięłsza, okrągła, ostra (2), łina, łubtelna, łzara, łzyroka (4), łwarda (3), łwielka, łzłota, łzłotta (2).

Szeregi: »łuska albo łupież« (1): *Proch* też z łuski álbo złupieżá wężowego dobrze w *Winie* álbo w *piwie* pić *SienLek* 113.

»łuska albo otręby« (1): *vrina* ciemna/ gruba/ ktora ma w łobie nieiakie profłki/ iakoby rybią łuskę/ albo otręby *FalZioł* V [2 v].

W przen (1) : zállepiły nam oczy ty rybki ktore łápamy á drzemy łuskę z nich/ tego łmrodliwego morzá á nędznego łwiátá tego *RejPos* 175v.

a. Na oznaczenie deseni u tkaniny (2) : Szata Opadla, czarne⁸⁰ Axamitu nieftrizone⁸⁰, wzorzifla w Carpiową lufkę. WyprKr 65v, 40v.

W charakterystycznym połączeniu: w karpiową łuskę (2).

2. bot. Zewnętrzna okrywa nasienia lub owocu spełniająca rolę ochronną (testa); putamen Murm, BartBydg, Calep; valvulus Mącz (8) : Putamen. eyn fchal. Lufka Murm 109; BartBydg 127; Valvulus, valvi folliculae fabarum et aliorum leguminum, Luski yárzynne któremi yárziny fą okrażone. Mącz 475a; Calep 879a.

a. Plewa (gluma); utriculus Mącz; gluma, siliqua Calep (4) : Utrculus, [...] significat, Luská álbo plewá żytna w której ziárno leży. Mącz 509d; Calep 980b [2 r.].

łuska na czym (1): Gluma – łuską skouezka [lege: skoreczka] na życie. Calep 459a.

W charakterystycznych połączeniach: łuska jarzynna, żytna, z żyta, na życie.

3. lek. Bielmo, czyli zmeńnienie rogówki gałki ocznej; squama Vulg (13) : á nad oną parą trzymay oko chore/ bowiem fniego tę łufkę fpądza. FalZioł I 128a; Lekarzftwa dofwiadczone na bielmo y na infze łuski oczne. FalZioł V 78, ‡3d, I 68a, 128a.

W charakterystycznych połączeniach: łuska oczna; spądzać łuskę, zdzierać, zganiać.

Fraza: »spadły z oczu jego jako(by) łuski« = odzyskał wzrok (2): A nátychmiałt fpądły z oczu iego iákoby łufki [ceciderunt ab oculis eius tanquam squamae Vulg Act 9/18]/ á wneth wzyął wzrok RejPos 283; WujNT Aet 9/18.

Szereg: »łuska i błonka« (1): [wódka wyborna na oczy ze dwunaście zioł] bielmo z oczu fpądza/ łufkę y błonkę zdziera FalZioł II 19d.

Przen: Niezdolność dostrzeżenia prawdy (5) : Rátz Pánie Wfzechmogący z otzu łufkę zedrzeć ludu temu áby kiedy przeyrzał y ná wieki niezginął KrowObr 199v, 107v.

Wyrażenia: »łuska niedowiarstwa« (1): Ráčźze ofwiećić Boże náfz ty nędzne á záflepione oczy náfze/ á zyąc z nich the mární łufkę profioty á niedowiárftwá náfzego RejPos 284v.

»łuska omylności« (1): A pewnie odpádną kázde łufki od oczu iego/ omylności á márney flepoty iego RejPos 286.

»łuska prostoty« (1): RejPos 284v cf »łuska niedowiarstwa«.

»łuska ślepoty« (1): RejPos 286 cf »łuska omylności«

Szereg:»łuski a ślepotá« (1): hiftoria piŹe iż były odpádnły łufki á oná flepotá ftára od oczu iego/ á Duch wfwięty wfąpił do fercá iego RejPos 283v.

4. lek. Łuszczące się powierzchniowe warstwy naskórka (5) :

a. Płatki naskórka łuszczącego się na głowie jako objaw choroby; łupież; furfures capitis Murm, BartBydg (5) : Furfures capitis. Hauptfchuppen Lufky Sgłowy. Murm 72; Mymer¹ 39; BartBydg 62 [2 r.].

W charakterystycznych połączeniach: łuski głowne (2), z głowy (2).

Szereg:»otręby i łuska« (1): I teź tym kthorym fie pleŹe na głowie czynią/ otręby y łufkę z głowy fpądza FalZioł II 8c.

5. lek. Nabłonki z dróg moczowych i składniki mineralne w moczu (7) : LVfka w vrinie: [...] ktora z wierzchu albo z fcian ciała: oddziera fie, y z vriną fie miefza. [...] zową teź Petaloides. FalZioł V

11, V 9, 11; Mocz iáko Syrwalká miáfzfy/ á gdy go trochá/ á ná dole gęfty/ á w nim będzie widác
ziárná álbo łufki/ Kámień známionuie. *SienLek* 27, 25v, 27.

Szereg: »łuska a otręby« (1): Tu maż wiedzicz czo łufka a otręby w vrinie pływaiące znamionuia.
FalZioł V 11.

Synonimyt 1. łupież, skorupa, wylina; 2. łupina, otręby, plewa, skarłupa, skorupa; 3. białek, białość,
bielmo, błona, błonka, ćma, makula, mgła, nieczystość, powłoka, ślepota, zmaza; 4. a. łupież.

Cf ŁUSK, ŁUSKINIA, ŁUSZCZYNA

DJ